

ИНТЕЛЕКТУАЛЕН КАПИТАЛ В БИБЛИОТЕКИТЕ – СЪЩНОСТ И ФАКТОРИ ЗА СЪЗДАВАНЕ И РАЗВИТИЕ

Албена Янева

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Темата за формирането на интелектуалния капитал в дейността на библиотеките е в съзвучие с целите и ролята на библиотеката като пазител на културни ценности и лидер в събирането и управлението на знания и иновации. Целта на изследването е да бъде проучена концепцията за ролята на интелектуалния капитал в дейността на библиотеките. Формулирана е хипотезата, че добре организираният и функциониращ интелектуален капитал е правопрпорционален на повишаването на качеството на дейностите на библиотеката. Подложени са на дискусия основните опорни точки в доклада. В заключението са обобщени постигнатите резултати и са очертани приоритети. Изследването е верифицирано с библиографски списък на цитираните източници.

Ключови думи: библиотеки, индекс на интелектуалния капитал, иновационен индекс, интелектуален капитал, социален капитал.

Въведение

В съвременния глобален свят непрестанно се извършват промени, влияещи върху управлението на знанията и технологиите. Сами по себе си последните вече не са достатъчно конкурентно предимство. Необходим е иновативен подход, който да обедини понятията и да им придаде нов смисъл. Всяка организация се конкурира с останалите основно на базата на знание и компетентност, чиито създатели и носители са хората, нейните служители. Затова акцентът естествено трябва да бъде поставен върху човешкия капитал като ключов елемент в съвременните концепции и модели за интелектуалните активи. През XXI век човешкият потенциал става главен ресурс за стабилно развитие на цивилизацията.

Понятието „човешки капитал“ обобщава комбинираното знание, умения, новаторство и способности на индивидите в нацията да се справят с всякакви задачи, от всички области на знанието. Бъдещето на интелектуалната собственост е тя да бъде основен актив и ако се управлява правилно, да бъде и основно конкурентно предимство. В библиотеките този процес е неизбежен и наложителен, защото именно

те са събиратели и разпространители на знание и интелектуална собственост.

Методология на изследването

За постигането на целите и задачите на изследването се прилага комплексен методологичен подход със средствата на теоретичния анализ, синтез и сравнение на данни и съдържание, контент анализ на теоретични концепции, идентифициране на проблеми, генериране на хипотеза, библиографско търсене и извличане на релевантни ресурси, системен анализ, логически и лингвистични инструменти за анализ на обекта, за аргументация, оценки, заключения и прогнози.

Същност на интелектуалния капитал

Икономиката, базирана на знание, се основава на три взаимно свързани процеса – създаване, трансфериране и използване на знание, – заложен и в дейността на библиотеките. Непрекъснато променящата се среда изисква организациите да генерират и разполагат с необходимото познание, да бъдат гъвкави и да реагират бързо и адекватно на възникващите промени. Знанията, необходими за работа в библиотека, се придобиват в продължителен процес на обучение и с натрупването на опит, но могат да бъдат загубени бързо с напускане, пенсиониране или „вътрешно разместване“ на способни служители. Такова знание е много ценно и не трябва да се губи при никакви обстоятелства, затова е необходимо то да се превърне в корпоративен актив, да бъде интегрирано в стратегиите, управленската практика и организационната култура на библиотечната институция.

За първи път понятието „интелектуален капитал“ (в смисъл на „интелектуална дейност“) се употребява през 1969 г. от Дж. К. Гълбрайт [1]. Използването на понятието в съвременния му смисъл се въвежда от Т. Стюарт, който в своя статия в списание „Форчън“ от 1991 г. пише:

„Всяка компания зависи все по-силно от знанието – патенти, процеси, управленски умения, технологии, информация за клиенти и доставчици, както и от старомодния опит. Събрани заедно, всички тези знания формират интелектуален капитал. С други думи, това е съвкупността от всичко, което всички в компанията знаят и което създава за нея конкурентни предимства“ [2].

Следователно в рамките на всяка организация информацията и знанието придобиват формата на интелектуален капитал (ИК). Според Иноземцев интелектуалният капитал е подобен на „колективен

мозък“, акумулиращ знанията и уменията на сътрудниците, интелектуалната собственост, натрупания опит, организационната структура, информационните мрежи и имиджа на организацията [3]. Бонгис разглежда ИК като скрити стойности на индивидите, предприятията, институциите, обществата, които са „корените, които изхранват и култивират нашето бъдещо благосъстояние“ [4]. Терминът на Саймън Кузнец [5] „полезно знание“ се разбира като източник на икономически ръст в съвременното общество. Голямата част от ценното знание засяга хората и социалните феномени, знанието за цените, законите, взаимоотношенията, личностите, изкуството, литературата и т.н. Полезното знание може да бъде *пропозиционно*, класифициращо природните явления и закономерности, и *прескриптивно*, свързано с манипулирането на обкръжаващата среда за материални цели.

Последните научни изследвания в областта на библиотекознанието доказват, че основна роля в изграждането на интелектуалния капитал има управлението на знанието в библиотеката, което трябва да бъде интегрирано в общата организационна политика, да е включено в стратегическото планиране на библиотечните политики [6, 7, 8]. Чрез разпознаването и управляването на интелектуалния капитал мениджърите имат възможност да използват целенасочено и ефективно потенциала на библиотеките си, за да постигнат стратегическите им цели. Knowledge workers неслучайно е ключовият термин в световното информационно и икономическо пространство днес [9].

Интелектуален капитал в библиотеката

Очевидно е, че интелектуалният капитал е нематериален, в основата му стои знанието и има значителен принос за създаването на стойност и за повишаването на стойността на всяка организация. Формираният интелектуален капитал задава посоката, характера и темпа на развитие на библиотеката, отразява се на дългосрочните стратегии и библиотечни политики. Съществува необходимост от ясна диференциация на факторите, които влияят върху изграждането на интелектуалния капитал в библиотеките. Информационното осигуряване и обслужване също се разглеждат като елемент на информационното производство и капитал [9]. Библиотеките участват в учебния и в научния процес и са център на активна информационна образователна и научна среда. Предоставянето на професионална информация от страна на библиотеките е особен компонент на производителните сили [10]. При цялата сложност на съвременната качествено нова среда мениджмънтът на знанието се превръща в

ключов, критичен фактор на доброто управление на институцията в условията на силно конкурентен пазар. Разширяващите се изисквания към информационната компетентност налагат развиване на креативно мислещи личности, способни за самостоятелни решения в условията на противоречива, разнородна и динамично променяща се информационна среда. Способността адекватно да се използват придобитите знания и умения в работната среда, изисква непрекъсната подготовка в професионален, общокултурен и личен план.

Интелектуалният капитал „изобилства“ в библиотеката – поддържането на библиографския апарат, библиографският контрол, информационните стратегии на търсене и интерпретация, които са креативни процеси, „професионална реакция към информацията, основана на личностното съзнание на библиографа, тъй като разбирането на информацията в текста представлява комуникация с него“ [11], изготвянето на електронни услуги, създаването на специализирани уебколекции и библиометрични справки, на уебсайтове – платформи и фейсбук страници, на видими собствени информационни продукти с добавена стойност – информационни бюлетени, тематични сводни указатели, библиографски бази данни, аналитични обзори, краеведски анализи, маркетингови изследвания, реклами, графики, аудио- и видеоформати, гайдове, визуални форуми, електронни библиотеки и мн.др.

Индекс на интелектуалния капитал

Индексът на интелектуалния капитал [12] е техника, която включва четири типа индекси, консолидирани в един-единствен индекс. В контекста на темата за интелектуалния капитал в библиотеката индексите може да бъдат разгледани така:

1. *Индекс на капитала на отношенията* – това е нивото на библиотечната организационна култура, възможностите за работа в интердисциплинни и проектни екипи, международното сътрудничество; изграждането на кооперирани сводни каталози и бази данни, междубиблиотечно заемане, електронна доставка на документи и електронни библиотеки.

2. *Индекс на човешкия капитал* – включва знания (явни и неявни), умения, компетенции и опит, мрежа от връзки и потенциал за развитие, здраве, усещане за удовлетвореност и способност за работа. Много важен за дейността на библиотеките аспект са образованието и квалификацията на служителите, техните „меки умения“, които според Р. Василева [13] са изключително важни преносими умения в работата на библиотекаря в целия ѝ диапазон. Трябва да се отбележи,

че човешкият капитал започва да се изгражда още във висшите училища. Прилагането на иновативни образователни подходи и методи води до последващото им прилагане и в работата на библиотечните специалисти, което довежда до повишено качество на библиотечно-информационното обслужване.

3. *Индекс на инфраструктурата* – местоположението на библиотеката, структурата и архитектурата, ергономичността и удобният достъп, включително дигитален.

4. *Иновационен индекс* – ценен елемент, от който в най-голяма степен зависи покачването на индекса на интелектуалния капитал. Прилагането на иновации и чуждестранен опит в библиотечната дейност и библиотечно-информационното обслужване неизменно води до повишаване на качеството на работата на служителите и удовлетворението на потребителите, тъй като работата на библиотекарите се улеснява и обогатява, а за потребителите е приятно и полезно преживяване.

Ако изброените индекси се разгледат **комплексно**, се установява, че **повишаването на всеки от тях води повишаване на индекса на интелектуалния капитал на библиотеката**. Но тук стои въпросът: как да бъде стимулиран, запазен и развиван вече изграденият интелектуален капитал?

Дискусия

Необходимо е способните, мотивирани и знаещи служители да бъдат добре стимулирани да работят в библиотеката. На този етап като слаба страна в управлението на библиотечните институции се отчита недоброто материално стимулиране, също така липсват инициативи за мотивиране на персонала, за обучение и самообучение, за технологична подкрепа и др.

Добре би било още в университета студентите да бъдат добре мотивирани и осъзнали, че в техните ръце са напредъкът и развитието на интелектуалния капитал в библиотечната институция. Чрез създаването, използването и управлението на иновации, информация и креативни идеи, прилагани с помощта на новите технологии, добре обучените млади библиотечно-информационни специалисти могат да повишават нивото на интелектуалния капитал на библиотеката, а по този начин – и на нейната конкурентоспособност.

Заклучение

В условията на днешното постиндустриално общество знанието е ключов фактор, определящ насоката на развитие на обществото и на икономиката. Когато се говори за общество на знанието, неизменно се

стига до темата за устойчивото развитие посредством знанията като неизчерпаем и добре управляем ресурс. Понятието „човешки капитал“ обобщава комбинацията от знание, умение, иновативност, креативност и способност на индивидите да се справят с всякакви задачи, от всички области на знанието. Интелектуалната собственост и интелектуалният актив са основно конкурентно предимство. В библиотеките този процес е неизбежен и наложителен, защото именно те са събиратели, производители и разпространители на знание и интелектуална собственост.

References/Литература

1. **Stewart**, T. Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations, New York: Doubleday/Currency, 1997.
2. **Stewart**, T. Accounting Gets Radical. – In: *Fortune*, April, 2001.
3. **Inozemtsev**, V. Za predelami ekonomicheskogo obshtestva. Moskva, 1998.
[**Иноземцев**, В. За пределами экономического общества. Москва, 1998.]
4. **Bontis**, N. National Intellectual Capital Index, A United nations initiative for the Arab region. – In: *Journal of Intellectual Capital*, 2004, 1, pp. 13 – 39.
5. **Kuznets**, S. Economics Growth and Structure. New York: W. W. Norton, 1965.
6. **Vasileva**, R. Upravlenie i razvitie na choveshkite resursi v kulturnite organizatsii. Klyuchov aspekt na informatsionnoto osiguravane i na bibliotechnia i kulturen menidzhmant. Sofia: Za bukвите – O pismeneh, 2014. 346 s.
[**Василева**, Р. Управление и развитие на човешките ресурси в културните организации. Ключов аспект на информационното осигуряване и на библиотечния и културен мениджмънт. София: За буквите – О писменехъ, 2014. 346 с.]
7. **Vasileva**, R. Upravlenie na ustoychiva kariera na mladite hora. Profesionalnata realizatsia – vazmozhnosti i realnost. – V: *Sbornik studii i statii po problemi, svarzani s profesionalnata realizatsia na studentite*. Sast. Silvia Stancheva. Sofia: Za bukвите – O pismeneh, 2016, s. 95 – 125.
[**Василева**, Р. Управление на устойчива кариера на младите хора. Професионалната реализация – възможности и реалност. – В: *Сборник със студии и статии по проблеми, свързани с професионалната реализация на студентите*. Съст. Силвия Станчева. София: За буквите – О писменехъ, 2016, с. 95 – 125.]
8. **Yankova**, I., R. **Vasileva**. Bibliotekite v informatsionnoto obshtestvo i upravlenieto na znaniето. – V: *Nauka*, XX, 2010, 3, s. 33 – 41.
[**Янкова**, И., Р. **Василева**. Библиотеките в информационното общество и управлението на знанието. – В: *Наука*, XX, 2010, 3, с. 33 – 41.]

9. **Vasileva, R.** Mezhdru informiranostta i poznaniето, ili kade e myastoto na universitetskata biblioteka v obshtestvoto na znaniето? – V: *Universitetskite biblioteki – most kam edinnoto evropeysko obrazovatelno prostranstvo*. Sast. I. Yankova, T. Todorova. Sofia: UI „Sveti Kliment Ohridski“, 2009, s. 105 – 131.

[**Василева, Р.** Между информираността и познанието, или къде е мястото на университетската библиотека в обществото на знанието? – В: *Университетските библиотеки – мост към единното европейско образователно пространство*. Съст. И. Янкова, Т. Тодорова. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2009, с. 105 – 131.]

10. **Vashtekin, N. P.** Nauchno-informatsionnaya deyatelnost. Filosofsko-metodologicheskie aspekty. Moskva, 1984.

[**Вашекин, Н. П.** Научно-информационная деятельность, Философско-методологические аспекты. Москва, 1984.]

11. **Yankova, I., S. Tsenova, R. Vasileva.** Tarsene i predlagane na znania v usluga na NIR. Upravlenie na informatichnata gramotnost. Bibliotechniyat menidzhmant – nauchni i prakticheski aspekti. Varna: Faber, 2009, s. 151 – 171.

[**Янкова, И., С. Ценова, Р. Василева.** Търсене и предлагане на знания в услуга на НИР. Управление на информатичната грамотност. Библиотечният мениджмънт – научни и практически аспекти. Варна: Фабер, 2009, с. 151 – 171.]

12. **Roos, J., L. Edvinsson, N. C. Dragonetti.** Intellectual Capital. Navigating the New Business Landscape. Palgrave Macmillian, 1997.

13. **Vasileva, R.** Modes of Soft Skills of Librarians – Challenges, Practices, Portfolio. Sofia: VET – ULSIT, 2020. 111 p. <https://cpo.unibit.bg/index.php/dopylnitelni-resursi>.

За автора

Албена Янева е редовен докторант в докторантска програма „Книгознание, библиотекознание, библиография“ към катедра „Библиотечен мениджмънт и архивистика“ на Университета по библиотекознание и информационни технологии, София, България.

За контакт с автора: asenova.awg@abv.bg

INTELLECTUAL CAPITAL IN LIBRARIES – NATURE AND FACTORS FOR ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT

Albena Yaneva

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: The topic of the formation of intellectual capital in the activities of libraries is in line with the goals and role of the library as a guardian of cultural values and a leader in the collection and management of knowledge and innovation. The aim of the research is to study the concept of the role of intellectual capital in the activity of libraries. The hypothesis is formulated that a well-organized intellectual capital is directly proportional to the increase of the quality of the library's activities. The main points of reference in the paper are discussed. The conclusion summarizes the results achieved and outlines priorities. The study was verified with a bibliographic list of cited sources.

Keywords: innovation index, intellectual capital, intellectual capital index, libraries, social capital.

About the author

Albena Yaneva is a full-time PhD student in the Doctoral Program “Book Science, Library Science, Bibliography” at the Department of Library Management and Archival Studies at the University of Library Studies and Information Technologies, Sofia, Bulgaria.

To contact the author: asenova.awg@abv.bg